

पटाचारा

Compiled by
BASHU DEV DESHAR 'KOVID'

बाल्यकाल

भगवान् बुद्धको समयमा कोशल राज्यको राजधानी श्रावस्ती एक समृद्धशाली नगर थियो । त्यस नगरमा धेरै धनाढ्य साहु महाजनहरू बस्दथे । ती मध्ये चालीस कोटी धन भएको एकजना महाजन पनि बस्दथ्यो । त्यस महाजनको एक छोरा र एक छोरी थिए । छोरीको नाउँ पटाचारा थियो । पटाचारा साढेँ राम्री एवं रूपवती थिइन् । ती छोरा छोरी दुवैलाई महाजनले राम्ररी पालन पोषण गरी सुखमय जीवन बिताउन आवश्यक सुख सुविधाहरू जुटाइदिएको थियो । क्रमशः पटाचारा ठुली भइन् र १६ वर्षको उमेरमा पदार्पण गरिन् । तिनको आमाबाबुले तिनलाई कडा सुरक्षाको दृष्टिकोणले साततला भएको प्रासादको सबभन्दा माथिल्लो तलामा पूर्ण रेखदेख गरी सुविस्ताकासाथ राखेका थिए ।

विवाह

पटाचारालाई तिनका आमाबाबुले त्यसरी सुरक्षा गरी राख्दाराख्दै पनि तिनकै घरमा नोकरी गरिरहेको नोकरसित पटाचाराले प्रणय सम्बन्ध गाँसेकी थिइन् ।

उता आमाबाबुले पनि छोरी पटाचारालाई बिहे गरिदिने बारे कुरा गरिरहेका थिए । उनीहरू भन्थे - वैश पुगेकी छोरीलाई अब दिइ पठाउनुपर्ला ।

त्यसैताका एकदिन समजातिक कुलको कुमारको तर्फबाट कन्या वरण गर्न आए । पटाचाराको आमाबाबुले सबै कुरा सुनिसकेपछि छोरी पटाचारालाई त्यसै कुमारलाई दिइ पठाउने निश्चय गरी कामकुरा छिने । यो कुरा पटाचाराले सुनिन् अनि आफ्ना प्रेमी त्यस नोकरसित भेट्ने यसो भनिन् -

“प्रिय ! अब मेरा आमाबाबुले मलाई विवाह गरी दिइ पठाउने भइसक्यो । त्यहाँ मलाई दिइ पठाइसकेपछि तिमीले पत्रद्वारा समेत भेट्न सक्दैनौ । यदि तिम्रो मप्रति प्रेम छ भने मलाई यहाँबाट भगाएर लैजाऊ ।”

यसरी पटाचाराले त्यस नोकरलाई विश्वासपूर्वक सबै कुरा सुनाइन् । अनि त्यस नोकरले पटाचारालाई आश्वासन दिदै भन्यो - “त्यसो हो भने भोलि बिहान म नगर बाहिर फलाना ठाउँमा बसिराख्छु । तिमी जुनसुकै उपाय गरेर भए पनि त्यहाँ आइपुग । अनि हामी दुबैको प्रेमपूर्ण दाम्पत्य जीवनको अभिलाषा पूर्ण हुनेछ ।” यसरी आवश्यक सल्लाह साउती गरी छुट्टिए ।

ती यौवनमत्ता पटाचारालाई घरमा आमाबाबुले जति सुखपूर्वक पालन-पोषण गरिराखेकी भए पनि कामान्ध भएर माइतिको सुखलाई समेत तिलाञ्जली दिदै रात्रीको समयमा घर छाडी त्यस नोकरसित जाने नै निश्चय गरिन् ।

उता त्यस नोकर बिहान सबेरै उठी आफूले संकेत गरेको स्थानमा पुग्यो । अनि चुपचाप पटाचाराको प्रतीक्षा गरिरह्यो । जब बिहानी भयो, पटाचारा घरबाट निस्कन तयारी गरिन् । सबेरै फोहोर फाल्न लैजान लागेकी दासी जस्तै गरी भेष बदलेर गुप्तरूपले घरबाट निस्कन् । त्यसबेला तिनले आफूसँग भएको लुगाफाटो र गहना पनि साथै लगेकी थिइन् । निश्चित गरिएको स्थानमा आफ्नो प्रियतमसित भेट गरिन् । त्यसपछि ती दुवै प्रेमीप्रेमीका दाम्पत्य जीवन बिताउन त्यस नगरबाट ३/४ योजनजति परको एक गाउँमा बस्न गए ।

त्यस टाढाको गाउँमा आफ्नो र आफ्नी प्रियाको जीवनयापनको लागि त्यस युवकले जंगलभित्र खेत बनाई खेती गर्न लाग्यो । जंगलबाट घर फर्किँदा दाउरा पात बटुली ल्याउँथ्यो । यसरी आफ्नो जीवनयापन गर्नको निमित्त आर्थिक व्यवस्था मिलायो । पटाचाराले पनि घरको कामकाज गर्ने, पानी ल्याउने, धान कुट्ने, भात पकाउने, सुग्घर सफाई गर्ने इत्यादि सबै काम आफैँले गरी गृहस्थ जीवन जसोतसो चलाइन् ।

क्रमशः समय बितेपछि पटाचारा गर्भवती भइन् । गर्भ बढ्दै गएपछि पटाचाराले आफ्नो पतिलाई भनिन् - “पतिदेव ! म यहाँ एकलै छु । कुनै उपकारी नाता कुटुम्ब यहाँ छैनन् । अब बच्चा पाउने समय हुँदैछ । यदि तपाईँले वचन दिनुहुन्छ भने म माइत जान्छु । मलाई माइत पुर्‍याइदिनुहोस् ।”

लोग्नेले पटाचाराको इच्छा पूर्ण हुने किसिमले वचन दिन सकेन । उसले आफ्नो असमर्थता व्यक्त गर्दै भन्यो - “म तिम्रो घरमा नोकर भएर पनि तिमीलाई भगाएर ल्याएँ । अब तिम्रो घरमा जाँदा तिम्रा आमाबाबुले मलाई के गर्लान् कसो गर्लान् भन्न सकिन्न । त्यसैले तिमी माइत नजाऊ । म तिमीलाई माइत पुर्‍याइदिन सक्दिन ।”

अनि पटाचाराले भनिन् - “हे स्वामी, आमाबाबुको मन कमलो हुन्छ । उहाँहरूले हामीलाई केही गर्दैनन् । यहाँ त मेरा कोही पनि छैनन् । यस्तो ठाउँमा मैले कसरी सुत्केरी बन्न सक्ली ? त्यसैले मलाई माइतै पुर्‍याइदिनुहोस् ।” यसरी बारम्बार अनुरोध गर्दा पनि हुतिहारा त्यस युवकले आज-आज, भोलि-भोलि भन्दै आलटाल गर्दैरह्यो ।

तर पटाचाराले लोग्नेको छातीमा लाछीपना सहेर बस्न सकिनन् । नारीको जीवनमा गर्भवती अवस्था नाजुक हुन्छ । नारीहरू प्रसवकालमा के होला कसो होला भन्ने भयले आत्तिन्छन् । नारीले त्यसबेला केवल जन्मदाता आमाबाबालाई सहाराको रूपमा र उपकारकको रूपमा लिन्छन् ।

आफ्नो लोग्नेले आज-आज, भोलि-भोलि भन्दै जाने दिन नतोकेर आलटाल गरिरहेको थाहा पाएपछि तिनले विचार गरिन् - “अब यो मान्छे श्रावस्ती जाँदैन । यसलाई कुरेर ठीक हुँदैन । त्यसैले म एकलै भए पनि श्रावस्ती जानुपर्छ ।” एकदिन लोग्नेचाहिं जंगव गएको मौका पारी विश्वासी छरछिमेकीहरूलाई सूचना दिने विचारले भनिन् -

“साथी हो ! म माइत जान लागेकी छु । मेरो लोग्ने घर फर्किँदा म माइती गई भन्दिनुहोला ।” यति भनी पटाचारा माइततिर हिँडिन् । लोग्नेचाहिं जंगलबाट फर्किँदा पटाचारालाई देखेन । छिमेकीसँग सोध्दा पटाचाराले भनेकी कुरा उसलाई सुनाए ।

पटाचारा माइत हिँडेकी कुरा सुनेर त्यस युवकको मनमा दुःख लाग्यो । उसले विचार गर्‍यो - “अहो ! मेरै कारणले त्यस कुलीन चेलीले अनाहकमा यस्तो दुर्दशा भोग्नुपर्छ ।” यसरी एकलै फताफताउँदै पटाचारालाई फर्काएर ल्याउँछु भन्ने उद्देश्यले उनी गएको बाटो लाग्यो । केही पर पुगेपछि पटाचारालाई भेटायो । घर फर्काउन अनेक तरहेले सम्भाए । तर प्रसवास्थाको भयले लोग्नेको कुरा मानिनन् र गन्तव्यतिर गई नै राखिन् । केही समय पश्चात् बाटैमा तिनलाई प्रसववेदना (बच्चा पाउने व्यथा) शुरू भयो ।

त्यसै बाटोको छेउको जंगलमा एउटा रूखको मुनि सुरक्षित र गुप्त स्थानमा तिनले एक बालकलाई जन्म दिइन् । अनि पटाचाराले लोग्नेलाई भनिन् - “जुन उद्देश्यले माइत जान आएको थिएँ, त्यो उद्देश्य यहीं पूरा भयो । त्यसैले म अब माइत जान्छु ।” यति भनी ती दम्पति सुखपूर्वक पुत्र लाभ गरी सन्तुष्ट भई घर फर्के ।

क्रमशः त्यस बालकको लालन पालन भयो । बालक दुई वर्षको भयो । पुनः पटाचारा गर्भवती भइन् । अनि तिनले पहिले भैं माइती जाने मन गरी लोग्नेचाहिंलाई अनुरोध गरिन् । तर यसपाली पनि पटाचाराले लोग्नेको सहमति पाउन सकिनन् ।

अनि आफ्नै निर्णय मुताबिक काम गर्न चाहिन् । प्रसवको समय नजिक आएको चाल पाएपछि लोग्नेको अनुमति नै नलिई दुई वर्षको बालक साथमा लिई श्रावस्तीतिर प्रस्थान गरिन् ।

लोग्नेचाहिंले यो कुरा थाहा पाएपछि फर्काएर ल्याउने विचारले त्यही बाटो गयो । बाटोमा पटाचार फेला त पर्‍यो । तर अनेक प्रकारले सम्झाउँदा पनि पटाचारा घर फर्कन मानिनन् । तिनी अगाडि बढी नै रहिन् । त्यसबेला अकस्मात् आकाशमा कालो बादलले ढाकेर अन्धकार भयो । प्रसवको बारेमा मनमा कुरा खेलाउँदै पटाचारा गइरहेकी थिइन् । त्यसैबेला त्यहाँ घनघोर वर्षा भयो । बाटोमा कतै पनि ओत लाग्ने ठाउँ थिएन । पानीमा रूझ्दै गइरहिन् । त्यति नै बेला तिनलाई प्रसव वेदना शुरू भयो । प्रसव वेदना सहन नसकी लोग्नेलाई भनिन् - “मलाई प्रसव गर्न पानीले नरूझ्ने एक सुरक्षित स्थान बनाइदेऊ ।” आगो तापनको लागि स्थान बनाउने सिलसिलामा उसको लोग्ने रूखको हाँगा र घाँसपात बटुल्न जंगव पस्‍यो । एक ठाउँमा एउटा ढिस्को देख्यो र त्यहाँ हाँगाबिगा, पातपतिंगर पनि देख्यो आफूसँग भएको शस्त्र भिक्री हाँगा र घाँस काट्न खोज्दा त्यस ढिस्कोनिर बस्ने एक कालसर्पले उसको खुट्टामा डस्यो । तुरुन्तै जीउभरि विष फैलियो । उसको जीउ निलाम्ये भयो । होस सम्हाल्न नसकी ऊ त्यहीं ढल्यो । तत्कालै उसको मृत्यु पनि भयो ।

उतापट्टि अबला पटाचारा प्रसव वेदनाले छटपटिरहिन् । कोही पनि उपकारक नभएको स्थानमा भरी बतास सहेर लोग्नेको प्रतीक्षामा बसिरहिन् । लोग्ने आउने आसमा यताउति हेरिरहिन् । प्रतीक्षा गर्दा गर्दै भ्रमकक रात पर्‍यो । निराश पनि भइन् । असह्य प्रसव वेदना पश्चात् रातको प्रहरमा बच्चा जन्म्यो ।

त्यस्तो अन्धकार रात्रीको समयमा त्यो पनि पानीमा चुटिएर रहनुपर्दा दुःख वेदना सहन नसकी ती दुई बच्चाहरू जोरजोरले रोइरहेका थिए । पटाचाराको करुणापूर्ण हृदयले दुबै बालकलाई रातभरि आफ्नो शरीरको न्यानो दिई सुरक्षा दिँदै रात बिताइन् ।

त्यसरी रातभरि पानीमा रूभरेर बस्नुपरेको र सुत्केरीको अवस्थामा भएकी हुँदा पटाचाराको शरीर रगत नभएको शरीरजस्तै पहेंलो वर्णको देखिन्थ्यो ।

पति र सन्तान वियोग

बिहानी भयो । अनि पटाचाराले सानो बच्चा काखी च्यापी ठूलोलाई डोच्याई लोग्ने दाउरा बटुल्न जतातिर गएको थियो त्यतै गइन् ।

त्यही ढिस्कोनिर पुगेर हेर्दा विषले कालोनीलो भएस मृत अवस्थामा आफ्नो लोग्नेलाई देखिन् । पटाचाराको कोमल हृदयले त्यस वियोग दुःखलाई सहन सकेन । अनेक प्रकारले विरह गरी रोइन् अनि कराइन् - “हा ! म कस्ती अभागी रहीछु । मेरो निम्ति नै मेरा स्वामीले बीच बाटोमा प्राण त्याग गर्‍यो ।” यसरी शोकाकुल भई ठूलो विलाप गरिन् । ती सुकोमल नारीले जीवनमा आराम भोग्नै पाइनन् । सुत्केरीको त्यो बेला उनी कहाँ जाउन् ? दुइटै बच्चाहरू लिई शरण पाउने आशामा माइती घरतिर जाने विचार गरिन् । चेलीबेटीको आमाबाबु नै शरण हुन्छ । नारी जीवनको ठूलो भरोसा पनि ती नै हुन् । यस्तै विचारले प्रेरित भई माइतीको शरण पाउने आशा गर्दै शोकाभिभूत पटाचारा आमाबाबुको माया पाउन श्रावस्तीतिर बढिन् । बाटोमा अचीरवती भन्ने नदी पर्दथ्यो । रातभरि मुसलधारे पानी परेको कारणले उक्त नदीमा बाढी

आएको थियो । नदीको पानी कति गहिरो छ भन्ने अन्दाज तिमा थिएन । त्यसैले दुइटै बच्चाहरू साथमा लिई नदी पार गर्ने हिम्मत गर्न सकिनन् । हिम्मत होस् पनि कसरी ? त्यस्तो अवस्थामा तिमा कसरी सामर्थ्य होला ?

कुनै पनि नारीमा त्यस्तो दयनीय अवस्थामा त्यस प्रकारको सामर्थ्य हुँदैन । पटाचाराले विचार गरिन् - “ दुइटै बच्चाहरू लिएर अवश्य पनि नदी पार गर्न सकिदैन । ठूलो बच्चालाई वारि नै छोडेर यो नवजात शिशु लिई नदी तर्छु ।” यति विचार गरी नदी तरी पारि पुगिन् । अनि त्यस नवजात शिशुलाई कपडाले बेरी पात ओछ्याइ पातैले ओढाइ सुताइन् । अनि पारी छोडेर आएको बच्चालाई लिन नदीमा पसिन् ।

आमाको करूणामयी हृदय न हो, त्यस शिशुलाई केही हुन्छ कि भन्ने पीर लिएर पछाडि फर्किदै नदी तरिन् । बीचमा पुगेपछि तिनले अकस्मात् आकाशमा उड्दै गरेको ठूलो बाजपंक्षी देखिन् । तल नदीको किनारमा सुताइराखेको त्यस शिशुलाई मासुको डल्लो भन्ने सम्झी त्यस बाजपंक्षी वेगले तल झर्छ र त्यस शिशुलाई टिपेर लग्यो । पटाचाराले पछाडि फर्के हेर्दा त्यस बाजलाई देखेर “हा.....” “हा.....” गर्दै दुवै हात माथितिर हल्लाइन् । उता नदी पारि छोडेर आएको बच्चाको आमाले मलाई आऊ भनी डाकिन् भन्ने सम्झी आमा भएतिर नदीमा पस्यो । उता पटाचाराले पारिपट्टि हेर्दा बच्चालाई नदीले बगाइसकेको थियो ।

अहो ! कस्तो वियोग ! प्राणसरि प्रिय ती दुवै बालकहरूले आमालाई छोडेर गए ।

त्यसघडि पटाचाराले आँखाले केही देखिनन्, केही बोल्न सकिनन् । अपशोच पनि किन नहोस् । तिनलाई शोकको सिमाना नै रहेन । बन्धु वियोगको दुःख सहन नसकी व्याकुल भएकी ती अबला पटाचारा एकलै उक्त नदीको किनारमा छटपटाइरहिन् । मृत लोग्ने र बच्चाहरूलाई सम्झी सम्झी दुःखको यी वाक्यहरू ओकलिन् -

‘हा ! मलाई यो कस्तो आइलाग्यो ? सानो बच्चा बाजपंक्षीले टिपेर लग्यो । ठूलो बालक नदीले बगायो । स्वामिको बाटैमा मृत्युभयो ।’ फेरि निम्न विरह गीत गाउँदै रोई रोई माइतीतिर बढ्दै गइन् ।

सानो बच्चा बाजले टिपेर लग्यो रूवाई ।

ठूलो बच्चा नदीले बगायो हाइ राजा ॥१॥

पतिदेव बीच बाटैमा सर्पले डसी मृत्यु भयो ।

जीवनको सुखानन्द, मेरो भन्नु केही रहेन ॥२॥

यसप्रकारले बन्धु वियोगले सताएकी अबला पटाचारा माइतीतिर गइरहेकी थिइन् । बाटोमा उताबाट आइरहेको एक व्यक्तिलाई भेटिन् । त्यस पथिकले पटाचाराले “कहाँबाट आएनु भएको भनी सोधिन् । पथिकले जवाफ दियो - “बहिनी म श्रावस्ती नगरबाट आइरहेको छु ।”

पटाचाराले सोधिन् - “फलाना ठाउँमा बस्ने मेरा आमाबाबुको हालचाल के छ ?” पथिकले उत्तर दियो - “बहिनी, तिम्रो घरको कुरा केही नसोध । बरू अन्य कुरा सोध ।”

पटाचाराले आग्रह गरेर भनिन् - “अन्य कुरा मलाई केही सोध्नु छैन । मेरो माइतीको हाल बताइदिनुहोस् ।”

पथिकले तिनको आग्रह टाल्न नसकी नभनी नहुने देखेपछि गए राती तिनको माइतीघरमा घटेको दुर्घटनाको विवरण यसरी दियो -

“के गर्ने, बहिनी, आज राती ठूलो पानी परेकोले तिम्रो माइतीघर भत्की घरमा सुतिरहेका महाजन, उसकी जहान (श्रीमती र उनीहरूको छोरा समेत घरमा पुरेर मृत्यु भए । ती तीनजनाको एउटै चित्तामा दाहसंस्कार भइरहेको छ । उ, उता हेर त ! चित्ताबाट धुवाँ पनि निस्किरहेको छ ।” त्यस पथिकको त्यस्तो कुरा सुनेर पटाचाराको निमित्त त्यतिखेर संसारं शून्य भएजस्तो अनुभव भयो । तिनी कुरा सुन्दा सुन्दै त्यहीं मूर्छा परेर लडिन् ।

मनस्थिति असन्तुलन

हा ! कस्तो दुःख ! कस्तो बन्धु वियोग ! तिनी हक्क न वक्क भइन् । तिनको होस ठेगानामा रहेन । तिनी त्यहीं रूख ढले भैं ढल्न पुगिन् । शोकको सिमाना रहेन । तिनी विस्मृत भइन् । शरीरको वस्त्र खसेको पनि तिनलाई अतोपत्तो भएन । शोकाकुल भएर विक्षिप्त हुँदै आफूलाई आफैले छातीमा मुडकीले हान्दै रोइकराइ गरेको समेत तिनलाई हेक्का रहेन ।

त्यही वियोगिन र शोकाग्निर्को कारणले आफूलाई सम्हाल्न नसकी पटाचारा बौलाही जस्तै भइन् । जीउको वस्त्र अस्तव्यस्त्र भयो । आफ्ना बच्चाहरू सम्झेर रोइन् । लोग्ने सम्झेर रोइन् । मरेर गएका आमाबाबु, भाइलाई सम्झेर विह्वल हुँदै रूँदै पटाचाराको मुखबाट यी शब्दहरू निस्के -

उभो पुत्ता काल कता, पत्थे मह्यं पती मतो ।

माता पिता च भाता च, एकचित्त कस्मिं डह्यरे ॥

(दुवै बच्चाहरू मरे, मेरा स्वामी बाटैमा मरे । आमाबाबु र भाइ एकै चित्तामा जली भष्म भै गए ॥)

एवं प्रकारले पटाचारा विलाप गरी यताउति भौतारिरहिन् । तिनमा होश पटकै थिएन ।

मानिसहरूले तिनको अस्तव्यस्त रूप देखी भ्रान्तचित्त भएकी बौलाही भनी ईटा, ढुंगा इत्यादिले हिराए । टाउकोमा धूलो खन्याइदिए । सबैले बौलाही आई भनी गिज्याउन थाले । सबैतिरबाट बहिस्कृत भएकी तिनी रोइ कराइ गरी अनियन्त्रित रूपमा सडकमा हिंड्न थालिन् । तर जसले जे भने पनि वियोगको शोकले पीडित भई असह्य दुःख वेदनाले छटपटाइरहिन् । त्यसवेला तिनलाई शरण लिने कोही थिएन । पटाचारा यस हालतमा रोइ कराइ गर्दै जेतवन विहारतर्फ लागिन् ।

बुद्धचित्त भेट

त्यसवेला जेतवन महाविहारमा देव मनुष्यका शास्ता हुनुभएका भगवान् बुद्धले आठ प्रकारका परिषद्हरूलाई धर्म उपदेश दिइरहनुभएको थियो । तथागतले पटाचारालाई टाढैबाट देख्नुभयो । बुद्धले तिनीप्रति मैत्री प्रसार गर्नुभयो । त्यसपछि कारुणिक सम्यक्सम्बुद्धले तिनको पूर्वप्रतिज्ञा र अभिनिहार गुणबारे पनि विचार गर्नुभयो । पटाचाराले कल्प सतसहस्र वर्ष पहिलेदेखि अभिनिहार (पूर्ण गरिराखेका पारमी) गुणले सम्पन्न भएकी थिइन् । पारमिता धर्म अनुसार पूर्वजन्ममा पूरा गर्दै आएको गुणधर्मलाई तथागतले यसी हेर्नुभयो ।

अतीत कथा

कल्प सतसहस्र वर्षपहिले पद्मुत्तर बुद्धको पालामा हंसवती भन्ने नगरमा एउटा धनी कुलमा पटाचाराको जन्म भएको थियो । पछि ठूली भएपछि विहारमा गई पद्मुत्तर तथागतको धर्म उपदेश श्रद्धापूर्वक सुन्ने गर्थिन् । दान शीलादि गुण धर्म पालन गरी पुण्य संग्रह गरेकी थिइन् ।

एकदिन पद्मुत्तर सम्यक्सम्बुद्धले धर्मसभामा (एकजना विनयधर थेरीलाई हात समाई नन्दन वनमा पुन्याइदिएभैं) तिनलाई पनि एतदगस्थान (अग्रपद) विनयधरणी भन्ने श्रेष्ठ पद दिनुभयो । यस घटनालाई दृष्टिगत गरी त्यसवेला ती उपासिकाले (अहिलेको पटाचाराले) “भविष्यमा पनि उस्तै पद प्राप्त गर्न सकियोस्” भनी प्रतिज्ञा गरिन् - ‘ म पछि तपाईं जस्तै बुद्धको अगाडि विनयधर थेरीहरूको माझमा यस्तै अग्रस्थान प्राप्त गर्नसक्छु ।’ भनी तिनले पद्मुत्तर बुद्ध सन्मुख प्रार्थना गरेकी थिइन् ।

त्यसवेला उक्त उपासिकाको प्रतिज्ञा सुनेर पद्मुत्तर तथागतले अनागत ज्ञान विचार गर्नुभयो । तिनको प्रार्थना सिद्ध हुने देखेर त्यस परिषद्को बीचमा त्यस उपासिकाको प्रार्थनानुसार भविष्यमा तिनको प्रतिज्ञा पूर्ण हुनेछ भनी प्रकाश पार्नुभयो ।

पछि शाक्यमुनि बुद्धको धर्म शासनमा त्यस उपासिका पटाचाराको नामले विनयधर थेरीहरूमध्ये अग्रपद प्राप्त गर्नेछिन् भन्ने कुरा पनि पद्मुत्तर तथागतले परिषद्लाई थाहा दिनुभयो ।

पद्मुत्तर बुद्धको उक्त भविष्यवाणी सुनेर पटाचारा हुने तिनी उपासिकाले आफ्नो प्रतिज्ञानुसार गुणाङ्ग धर्म पूरा गर्न त्यही जीवनमा पनि जीवनपर्यन्त कुशल पुण्य संचय गरिन् । मृत्युपछि त्यस जीवनमा गरेका दान शीलादि कुशल धर्मको फलस्वरूप दिव्यलोकमा देवकन्या भएर उत्पन्न भइन् । त्यहाँ तिनले अनेक दिव्य सुखको अनुभव गर्दैरहिन् । यसै प्रकारले कहिले स्वर्ग-सुख त कहिले मनुष्यलोकको सुख अनुभव गर्दै पुण्य पारमिता पनि पूरा गर्दै आएकी थिइन् ।

पछि काश्यप बुद्धको पालामा वाराणशी देशमा कीकी भन्ने राजाको छोरी भई जन्मिन् । राजाको सात छोरीहरूमध्ये उनी एक थिइन् ।

ती सात राजकुमारीहरू आपसमा खुब मिल्थे । ती सातैजना श्रद्धावती र शीलवती थिए । काश्यप तथागतको सद्धर्मोपदेश सुनेर ती सातै राजकुमारीहरूले बुद्धधर्ममा अगाध श्रद्धा राख्दै आ-आफ्नो जीवन सार्थक पार्न पुण्य संग्रह गर्दै बसे । राजप्रसादमा बसी त्यस बखतको आयु अनुरूप दुईहजार वर्षसम्म कुमारी ब्रह्मचर्य शील पालन गर्दैरहे । त्यसवेला ती राजकुमारीहरूले बुद्धशासनमा श्रद्धा राखी काश्यप सम्यक्सम्बुद्धलाई विहार गराउन एउटा महाविहार बनाउन लगाई बुद्धप्रमुख भिक्षुसंघलाई दान दिई पुण्य साधना गरे ।

त्यसरी पुण्य साधनामा लागेका ती श्रद्धालु पुण्याभिलाषी सातजना राजकुमारीहरूको नाम क्रमशः यसप्रकार थियो - समणी, समणमुत्ता च, भिक्षुणी भिक्षुदायिका ।

धम्मा चे व, सुधम्मा च, संघदासी च सत्तिमा ॥

(श्रमणी, श्रमणमुत्ता, भिक्षुणी, भिक्षुदायिका, धर्मा, सुधर्मा र संघदासी भन्ने उनीहरूका नाम थिए ।)

त्यस जन्ममा अनेक पुण्य संग्रह गरेर मृत्युपश्चात ती सात दिदीबहिनीहरू पुनः देवलोकमा उत्पन्न भए । देवकन्या भएर एक बुद्धान्तरमा दिव्यलोक सुख ऐश्वर्य भोग गरीरहे ।

त्यसपछि शाक्यमुनि गौतमबुद्धको पालामा ती सात दिदीबहिनीहरू आ-आफ्नो कर्मानुसार मनुष्यलोकमा जन्म लिए । पटाचारा श्रावस्तीमा एक धनीकुलमा जन्मिन् । गौतमबुद्धको पालामा उनीहरूको नाम क्रमशः यस्तै थियो -

खेमा, उप्पलवण्णा च, पटाचारा च गौतमि ।

धम्मदिन्ना, महामाया, विशाखा चे व सत्तमि ॥

क्षेमा, उत्पलवर्णा, पटाचारा, गौतमी, धर्मदिन्ना, महामाया, विशाखाको नामले सात बहिनीहरूको जन्म भयो ।

(अतीतको कुरा समाप्त भयो ।)

पटाचाराको पूर्वजन्मका घटनाहरूको सुगतमा जानकारी थियो । पटाचाराले प्रार्थना गरिआएकी कुरा पनि तथागतले बुद्धनुभएको थियो । तिनी अभिनिहार गुणसम्पन्न थिइन् । तर अहिले तिनी दुर्दशाले लखेटिएकी छिन् । तिनी अलि परबाट जेतवनतिर आइरहेकी देखिइन् । यो दृश्य देखेर तथागत महाकारुणिक भगवान् बुद्धले उसप्रति मैत्रीपूर्ण करुणा राख्नुभयो । तिनको पहिलेको प्रतिज्ञा र अहिलेको अशरण स्थितिलाई देखेर पटाचारालाई म बाहेक अरू कोही पनि उपकारक हुन नसक्ने भनी देख्नुभयो । पटाचारालाई विहारतिर कसरी उन्मुख पार्न सकिन्छ, सो उपाय बुद्धले गर्नुभयो ।

पटाचारा जेतवन महाविहारको नजिन आइपुसगिन् । धर्मश्रावणको लागि त्यहाँ जम्मा भएका श्रोतावर्गले “त्यस बौलाहीलाई विहारमा आउन नदेऊ” (इमिस्सा उम्मतिकाय इतो आगन्तु मा ददित्था’ति) भनेर कराए । तर भगवान् बुद्धले ती परिषदलाई “तिनलाई नरोक” (मा तं वारयित्था’ति) भन्नुभयो । भन्दाभन्दै वरै आइपुगेपछि बुद्धले “स्मृति संभाल, बहिनी” (सतिं पटिलभ भगिनी ति) भन्नुभयो । पटाचाराको त्यस अवस्थामा पनि बुद्धानुभावले तिनको स्मृति (होश) फर्क्यो । त्यसबेला मात्र तिनले आफ्नो शरीर अस्तव्यस्त भएको चाल पाइन् । लाज शरमले भुत्तुक्क भई तिनी त्यहीं थचक्क बसिन् ।

त्यहाँ त्यतिखेरै एकजनाले तिनीमाथि एउटा पट्छोरा च्यातेर फालिदियो । तिनले त्यही पछ्यौरी ओढी बुद्ध सन्मुख गइन् र बुद्धको चरणमा पञ्चाङ्ग दण्डवत गरिन् । अनि बुद्धसँग प्रार्थना गरिन् - “भगवान् शास्ता, मलाई शरण लिनुहोस्, मलाई रक्षा गर्नुहोस् । भगवान् ! मेरो एउटा बच्चा बाजले टिपी लग्यो । अर्को एउटा बच्चा नदीले बगायो । बाटोमा पतिको मृत्यु भयो । आमाबाबु सबैको घरले पुरी मृत्यु भयो । ती सबैलाई एउटै चित्तामा जलाइए । तथागत ! मेरो रक्षा होस् ।”

पटाचाराको प्रार्थना अनुसार भगवान् शास्ताले तिनलाई सम्झाउनुभयो - “पटाचारा ! चिन्ता नगर । तिमी मकहाँ आइपुग्यौ जसले तिमीलाई शरणमात्र होइन, त्राण पनि दिनसक्छ ।” -पटाचारे मा चिन्तयि तव अवस्सयो भवितुं समत्थस्सेव सन्तिकं आगतासि ।) यति भनी त्यस अबला नारी पटाचाराको बन्धु वियोग दुःखले शोकाकुल हृदयलाई सान्त्वना दिनु हुँदै तथागतले यसरी सम्झाउनुभयो ।

“पटाचारा ! जसरी अहिले तिम्रो एउटा बच्चा बाजले झम्टेर लग्यो । एउटा बच्चा नदीले बगायो । बाटोमा पति मर्‍यो । त्यस्तै आमाबाबु भाइसमेत घरले पुरेर मरे । यस्तै किसिमले यस अनादि संसारमा पुत्रादि बन्धुहरू मर्दा तिमीले बहाएको आँसु जम्मा गरेमा चार महासमुद्रको पानी भन्दा बढी भइसक्यो होला” भन्नुहुँदै यस गाथानुकूल उपदेश दिनुभयो ।

चतुसु समुद्रेसु जलं परित्तकं, ततो बहू अस्सुजलं अनप्पकं ।

दुक्खेन फुट्ठस्स नरस्स सोचना, किं कारण अम्म, तुवं पमज्जसि ॥

चार समुद्रको पानी कम हुनसक्छ, तर संसारमा दुःखले उत्पीडित भएका शोकग्रस्त मानिसहरूको आँखाबाट भरेका आँसु जम्मा गरेमा त्यसभन्दा बढी भयो होला । त्यसैले हे प्रिय पुत्री ! तिमी किन अपशोच गरी विस्मृत हुन्छौ ?

यसप्रकारले सम्यक्सम्बुद्धले आदि अन्त नभएको यस संसारमा प्राणीहरूले शोकादि दुःखभोग गरिरहेका कुरा पटाचारालाई हृदयस्पर्श हुने गरी आज्ञा गर्नुभयो । यो उपदेश सुनेर तिनको शरीरमा विस्तारै चेतनाको संचार भयो र शोकादिको मात्रा क्रमशः कम भएर गयो ।

शास्ताले पनि पटाचाराको हृदयव्यथा कम हुँदै गएको थाहा पाउनु भएर भन्नुभयो - “पटाचारा ! छोराछोरी नाता कुटुम्बहरूले मर्ने बेलामा रक्षा गर्न वा शरण दिन वा भरोसा दिन सक्दैनन् । त्यसैले ती जीवितै भए पनि त्यस अवस्थामा नभएकै बराबर हुन्छन् ।”

“पण्डितहरूले बरू शुद्धरूपले शील पालन गरी आफ्नो निर्वाणगामी मार्गलाई छिट्टै सिधा पार्नुपर्छ ।” यसरी धर्मदेशना गर्नुभएपछि निम्न लिखित गाथा भन्नुभयो -

न सन्ति पुत्ता ताणाय, न पिता न पि बन्धवा ।

अन्तके नाधिपन्नस्स, नत्थि जातिंसु ताणाता ॥१॥

मृत्युले जकडेपछि छोरा, छोरी, आमाबाबा, आफन्त, इष्टमित्रहरूले पनि केही गर्न सक्दैनन् ॥१॥

एतमत्थवसं जत्वा, पण्डितो सील संवुतो ।

निब्बानगमनं मग्गं, खिप्पमेव विसोधये ॥२॥

यो कारणलाई बुझी शीलवान पण्डितहरूले निर्वाण पुर्‍याउने मार्गलाई छिट्टै नै अनुशरण गर्नुपर्छ ॥२॥

यो धर्मदेशनापछि पटाचाराले आफ्नो चित्तमा जमेको क्लेशलाई ज्ञानाग्निले भष्म गरी आफूलाई श्रोतापत्ति फलमा प्रतिष्ठित गरिन् । अरू कतिपय श्रोतागण पनि उक्त धर्मदेशना सुनेर श्रोतापत्ति फलमा प्राप्त गरे ।

श्रोतापन्न भएपछि पटाचाराले भगवान् शास्तासँग प्रब्रज्या मागिन् । बुद्धले तिनलाई भिक्षुणीसंघमा पठाउनु भएर प्रब्रज्या दिलाउनुभयो । तिनी उपसम्पदालाभी भइन् । पटित्ताचारता पटाचारात्वेव पञ्चायि पटित आचरण स्वभावले अर्थान् बन्धुवियोगमा निर्वस्त्र बौलाही जस्तै भौतारिहिंडेकीले तिनी पटाचाराको नामले चिनिइन् ।

पटाचारा भिक्षुणी भएपछि अझ उत्साही भएर आफ्नो जीवनलाई उच्चतर भूमिमा प्रतिस्थापित गर्न प्रयत्नशील भइन् । भिक्षुणीहरूको बीचमा तिनलाई विनय धारण गर्ने र धर्मको कुरा राम्ररी बुझ्ने विषयमा सबभन्दा श्रेष्ठ ज्ञाता हुन् भनी सबैले मान्दथे ।

एकदिन तिनी खुट्टा धोइरहेकी थिइन् । खुट्टा धोएको पानी बगेर गएको देखिन् । अलि पर पुगेपछि त्यो बगेको पानी सुकेर गयो । फेरि दोस्रोपल्ट खुट्टा धुँदा पनि पानी त्यसभन्दा पनि केही परसम्म बगेर सुकेर गएको देखिन् । तेस्रोपल्ट खुट्टा धुँदा पनि पानी त्यसरी नै अलि उतासम्म बगेर सुकेर गएको देखिन् ।

त्यसरी पानी बग्दै सुक्दै गएको देखेर तिनलाई समाधिको एउटा आलम्बन भावना प्राप्त भयो । पहिलोपल्ट खुट्टा धुँदा बगेर सुकेको पानी समान प्राणीहरू प्रथम वैशमा नै मृत्यु हुँदा रहेछन् । दोस्रोपल्ट धोएको पानी समान प्राणीहरू मध्यम वैशमा नै मृत्यु हुँदा रहेछन् । तेस्रोपल्ट खुट्टा धुँदा बगेको पानी समान कोही कोही अन्तिम वैशमा नै मरण हुँदा रहेछन् । सबै मरणधर्म हुन्, सबै अनित्य हुन् भनेर पटाचाराले सांसारिक जीवन सम्बन्धी ज्ञान प्राप्त गरिन् । भगवान् बुद्धले त्यसबेला गन्धुटी विहारमा बस्नुभई ६ वर्ष रश्मि फैलाउनुभई तिनको अधिल्लितिर नै उभिई भनिरहेको जस्तो गरी भन्नुभयो - “त्यस्तै हो पटाचारा ! भावनाको विधि त्यही हो । सबै प्राणीहरू मरणधर्म हुन् । पञ्चस्कन्धको उत्पत्ति र विनाश हुने कुरा नजानी सय वर्षसम्म जीवित हुनुभन्दा उत्पत्ति र विनाश हुने स्वभाव धर्मलाई जानेर एकदिन मात्र जीवित हुनु श्रेयस्कर छ ।” यसरी पटाचाराको चिन्तानुरूप धर्मदेशना गर्नुहुँदै यो गाथा भन्नुभयो -

यो चे वस्ससतं जीवे, अपस्सं उदयव्वयं ।

एकाहं जीवितं से० यो, पस्सतो उदयव्वयं ॥

सयवर्ष जीवित भएर पनि अपस्सं उदयव्वयन्ति । पञ्चस्कन्ध स्वभावधर्मको २५ प्रकारले उत्पत्ति हुने र विनाश हुने क्रियालाई नजान्नुभन्दा (पस्सतो उदयव्वयन्ति) ती स्वभाव धर्महरूको उत्पत्ति हुने र विनाश हुने क्रियालाई जानेर बरू एकदिन जीवित हुनु राम्रो हो ।

तथागतको अमृतमय धर्म देशना अनुसार पटाचाराले आफ्ना बन्धुवियोगको शोकलाई शान्त गरिन्, त्यस्तै दुःखको बीउ चित्तमललाई पनि बुद्धवाणीरूपी शितल जलले धोइन् । स्रोतापति फलादि प्राप्त गरी आचरण र अभ्यास दृढतापूर्वक गरी तिनी अग्रश्राविका बनिन् । धेरै समय नबित्दै सम्पूर्ण चित्तमल हटाई आश्रव क्षय गरी पटिसम्भिताको साथै अर्हतत्व प्राप्त भिक्षुणी भइन् ।

एकदिन भगवान् बुद्ध जेतवन जानु भएर पटाचारा भिक्षुणीलाई भिक्षुसंघमा अग्रस्थान दिँदै विनयधरहरूमध्ये अग्रपद दिनुहुँदै यसो भन्नुभयो - एतदग्न भिक्षवे मम साविकानं भिक्षुनीनं विनयधरानं यदिदं पटाचारा अर्थात् भिक्षुहरू ! मेरो भिक्षुणी श्राविकासंघमा विनयधरहरूमध्ये पटाचारा एउटी अग्रश्राविका हुन् ।

यसप्रकार पटाचारा भिक्षुणी भएपछि बुद्धवचनलाई अक्षरशः पालना गर्ने साधिका भइन् । आर्यमार्गमा पूर्ण सफलता प्राप्त गरेकी ती पटाचारा स्थविरणीको शान्त हृदयबाट निस्केको उद्गार यस्तो थियो -

“मानिसले हलोको सहायताले भूमि जोति बीउ रोप्छन् । यसरी खेती गरी आफ्ना पत्नी, छोराछोरीहरूको पालन पोषण गर्दै धन पनि कमाउँछन् ।”

“अनि किन मैले मात्रै निर्वाण प्राप्त गर्न नसकँला ? म त शील सम्पन्न छु । शास्ताको शासनलाई योग्य हुने काम गर्दैछु । म अप्रमादिनी पनि छु, अचल पनि छु, अचल र विनीत पनि छु ।”

“एकदिन खुट्टा धोएर फलिएको पानी तलतिर बगेर गएको देखे ।”

“मैले आफ्नो चित्तलाई असल जातको घोडालाई तालिम दिएभैं समाधिमा लगाएँ । फेरि म बत्ती लिएर विहारको कोठामा गएँ । त्यहाँ दियोको प्रकाश भएको ओछ्यानमा बसें र दीप-शिखा आलम्बनमा ध्यान गर्दैरहें ।”

“सियो लिएर, दियोको बत्ती कोट्याएर थिचें । बत्ती तेलमा दबेर गयो अनि दियो भ्याप्प निभ्यो । दियो निभ्नुको साथसाथै मेरो तृष्णाको ज्वाला पनि सदाको लागि निभ्यो (शान्त भयो) साथै मेरो चित्तको पनि निर्वाण भयो ।”

* * * समाप्त * * *

- १) कोशल राज्यमा पटाचाराको घरलाई फोकस गरेर कोशल राज्यको दृश्य ।
- २) समृद्धशाली कोशल राज्य र साततल्ले घरको चित्र साथमा मानिसहरू चहलपहल गरिरहेको ।
- ३) पटाचारा र उसको भाइ उसको आमा बाबुको वरिपरि खेलिराखेको दृश्य ।
- ४) उनीहरूको घरमा काम गर्ने नोकरहरूको चहलपहललाई देखाउने ।
- ५) सातौँतल्लामा कडा सुरक्षाका बिचमा पटाचारा (१६ वर्षको) कोठामा बसिरहेको
- ६) कोठामा आमा बाबु नभएको बेलामा पटाचारा र नोकर बिच भएको प्रेमालापको चित्र ।
- ७) पटाचारालाई माग्न आएको चित्र ।
- ८) पटाचारालाई माग्न आउँदा माग्न आउनेहरू र पटाचाराको अमाबाबुको बिचमा कुराकानी भइराखेको र पटाचारा ठोका पछाडि बसेर सुनीरहेको दृश्य ।
- ९) नोकरलाई छिटो आफूलाई लान अनुरोध गरिरहेको दृश्य ।
- १०) पटाचारा र नोकर सल्लाह र साउती गरिरहेको दृश्य ।
- ११) बिहान सबेरै पटाचारा काँधमा कपडाको पोको बोकी नोकर्नी जस्तो मुख फाटेको कपडाले छोपी अरू नोकर्नीहरूको बिचमा घरबाट निस्किरहेको दृश्य
- १२) नोकरले डाँडाको एउटा ठूलो रूखमुनि बसेर पटाचारालाई पखिरेको दृश्य ।
- १३) पटाचाराले कपडाको पोकी पिठ्युँमा बोकेर र नोकरले पनि सामानहरू बोकी टाढातर्फ गइरहेको दृश्य ।
- १४) दुबै एउटा रूख र भारपातहरू भएको गाउँ, जुन गाउँमा फाट्टफुट्ट अरू पनि घरहरू छन्, त्यहाँ पुगेर सोधपूछ गरिरहेको दृश्य ।
- १५) गाउँलेहरूले पटाचाराको घर बनाउन सहयोग गरिरहेको दृश्य ।
- १६) पटाचारा घरको काम, जस्तो लिपपोट, खाना पकाउने आदिमा संलग्न भइरहेको दृश्य ।
- १७) पटाचाराको लोग्ने जङ्गलमा काठ, दाउरा बोकी फर्किरहेको दृश्य ।
- १८) पटाचारा र लोग्ने गाउँको छाप्रोमा बसेर दुःख र सुखको कुरा गरिरहेको दृश्य
- १९) पटाचारा गर्भिनी भएको र लोग्नेलाई माइत जान अनुरोध गरिरहेको दृश्य ।
- २०) पटाचारा घरमा ताला लगाइ माइत जान लागेकी दृश्य ।
- २१) पटाचाराको लोग्ने घरमा फर्कँदा पटाचारा नपाएपछि गाउँलेहरूसँग सोधपूछ गरिरहेको दृश्य

- २२) पटाचारालाई बिच बाटोमा लोग्नेले फकाइराखेको दृश्य ।
- २३) पटाचाराले पहिलो बच्चा पाएको दृश्य ।
- २४) दोस्रोपल्ट माइत जान लाग्दा दुबै जङ्गलमा भएको साथमा कालो बादलका साथमा घनघोर वर्षा भइरहेकोद दृश्य ।
- २५) पटाचाराको दुबै बच्चा गुमाएपछि बाटोमा एक बटुवासँग आफ्नो आमा बाबुको बारेमा सोधीराखेको दृश्य ।
- २६) पटाचाराको आमा, बाबु र भाइलाई एकै चित्तामा राखी जलाइराखेको र उक्त बटुवाले औंला ठड्याएर देखाइराखेको दृश्य ।
- २७) बुद्धले भिक्षुसंघलाई उपदेश दिइराखेको र एक भिक्षुले बहुला भएको पटाचारालाई कपडा दिइराखेको दृश्य ।
- २८) बुद्धले पटाचारालाई मायालु स्वरमा उपदेश दिइराखेको दृश्य ।
- २९) पटाचारा भिक्षुणी वस्त्रमा, अरू भिक्षुहरू र भिक्षुणीहरूको साथमा ।

/tg : 'Q

पणिधानतो पट्टाय तथागतस्स दस
पारमियो, दस उपपारमियो, दस परमत्थपारमिया'ति
समतिंस पारमियो पञ्च महापरिच्चागे, लोकत्थचरियं
जातत्थचरियं बुद्धत्थचरियन्ति तिस्सो चरियायो,
पच्छिमभवे गम्भवोक्कन्तिं, जातिं, अभिनिक्खमनं,
पधानचरियं, बोधिपल्लङ्गे मारविजयं, सब्बञ्जुत-
ञ्जाणप्पटिवेधं, धम्मचक्कप्पवत्तनं, नवलोकुत्तरधम्म'ति
सब्बेपि मे बुद्धगुणे आवज्जेत्वा वेसालिया तीसु
पाकारन्तरेसु तियामरत्तिं परित्तं करोन्तो आयस्मा
आनन्दत्थेरो विय कारुञ्जचित्तं उपट्टपेत्वा ।

कोटीसतसहस्सेसु, चक्कवालेसु देवता ।
यस्साणं पटिग्गण्हन्ति, यञ्च वेसालिया पुरे ॥
रोगा मनुस्सदुब्भिक्ख, सम्भूतं तिविधं भयं ।
खिप्प मन्तरधापेसि, परित्तं तं भणाम हे ॥

यानीध भूतानि समागतानि,
भुम्मानि वा यानि व अन्तलिक्खे ।
सब्बेव भूता सुमना भवन्तु,
अथोपि सक्कच्च सुणन्तु भासितं ॥१॥

तस्मा हि भूता निसामेथ सब्बे,
मेत्तं करोथ मानुसिया पजाय
दिवा च रत्तो च हरन्ति ये बलिं ।
तस्मा हि ने रक्खथ अप्पमत्ता ॥२॥

यंकिञ्च वित्तं इध वा हुरं वा,
सग्गेसु वा यं रतनं पणीतं ।
न नो समं अत्थि तथागतेन,
इदम्पि बुद्धे रतनं पणीतं ।
एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥३॥

खयं विरागं अमत्तं पणीतं,
यदज्झगा सक्कमुनी समाहितो ।

न तेन धम्मेन समत्थि किञ्चि,
इदम्पि धम्मे रतनं पणीतं ।
एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥४॥

यं बुद्धसेट्ठो परिवण्णयी सुचिं,
समाधि-मानन्तरिकञ्जमाहु ।
समाधिना तेन समो न विज्जति,
इदम्पि धम्मे रतनं पणीतं ।
एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥५॥

ये पुग्गला अट्टसत्तं पसद्वा,
चत्तारि एतानि युगानि होन्ति ।
ते दक्खिणे ॥०॥ सुगतस्स सावका,
एतेसु दिन्नानि महप्फलानि ।
इदम्पि संघे रतनं पणीतं ।
एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥६॥

ये सुप्पयुत्ता मनसा दल्लेन,
निक्कामिनो गोतमसासनम्हि ।
ते पत्तिपत्ता अमत्तं विगह्य,
लद्धा मुधा निब्बुतिं भुञ्जमाना ।
इदम्पि संघे रतनं पणीतं,
एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥७॥

यथिन्दखीलो पठविस्सितो सिया,
चतुब्भि वातेहि असम्पकम्पियो ।
तथूपमं सप्पुरिसं वदामि,
यो अरियसच्चानि अवेच्च पस्सति ।
इदम्पि संघे रतनं पणीतं,
एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥८॥

ये अरियसच्चानि विभावयन्ति,
गम्भीरपञ्जेन सुदेसितानि ।
किञ्चापि ते होन्ति भुसं पमत्ता,
न ते भवं अट्टम-मादियन्ति ।

इदम्पि संघे रतनं पणीतं,
एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥९॥

सहावस्स दस्सनसम्पदाय,
तयस्सु धम्मा जहिता भवन्ति ।
सक्कायदिट्ठि विचिकिच्छित्तञ्च,
सीलव्वतं वापि यदत्थि किञ्चि ।
चतूह-पायेहि च विप्पमुत्तो,
छच्चाभिठानानि अभव्वकातुं ।
इदम्पि संघे रतनं पणीतं,
एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥१०॥

वनप्पगुम्बे यथ फुस्सितगो,
गिम्हान मासे पठमस्मिं गिम्हे ।
तथूपमं धम्मवरं अदेसयि,
निब्बानगामिं परमं हिताय ।
इदम्पि बुद्धे रतनं पणीतं,
एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥१२॥

वरो वरञ्जू वरदो वराहरो,
अनुत्तरो धम्मवरं अदेसयि ।
इदम्पि बुद्धे रतनं पणीतं,
एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥१३॥

खीणं पुराणं नवं नत्थि सम्भवं,
विरत्तचित्तायतिके भवस्मिं ।
ते खीणबीजा अविरुल्लिच्छन्दा,
निब्बन्ति धीरा यथायं पदीपो ।
इदम्पि संघे रतनं पणीतं,
एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥१४॥

यानीध भूतानि समागतानि,
भुम्मानि वा यानि व अन्तलिक्खे ।
तथागतं देवमनुस्सपूजितं,
बुद्धं नमस्साम सुवत्थि होतु ॥१५॥

यानीध भूतानि समागतानि,
भुम्मानि वा यानि व अन्तलिक्खे ।
तथागतं देवमनुस्सपूजितं,
धम्मं नमस्साम सुवत्थि होतु ॥१६॥

यानीध भूतानि समागतानि,

किञ्चापि सो कम्मं करोति पापकं,
कायेन वाचा उद चेतसा वा
अभव्वो सो तस्स पटिच्छादाय
अभव्वता दिट्ठपदस्स वुत्ता ।
इदम्पि संघे रतनं पणीतं,
एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ॥११॥

भुम्मानि वा यानि व अन्तलिक्खे ।
तथागतं देवमनुस्सपूजितं
संघं नमस्साम सुवत्थि होतु ॥१७॥

(रतन-सुत्तं निद्धितं)

